

VÅRRESA TILL BYN

Fredagen den 26 april

Vi är sammanlagt 21 personer som reser från Arlanda över Warszawa till Odesa för vidare färd till Gammalsvenskby. I Warszawa råkar vi ut för ett litet missöde. Väntetiden är minimal. Börje Nilsson och Kalle Eriksson har inte fått sina biljetter för sträckan Warszawa – Odesa. Men vad värre är deras bagage har stannat här i Warszawa. Hjärtat i halsgropen! Benen på språng! Men vi lyckas trots allt få ut bagaget, boka om det till Ukraina och hinna till planet med de två "förlorade" sönerna". Lite hjälp har vi av att planet är något försenat. Sensmoralen är att man extra noga bör kolla sina biljetter, när man får ut dem. Men samtidigt måste alla sådana här händelser ses som utmaningar, något att berätta om vid hemkomsten.

När vi kommer till flygplatsen i Odesa möter oss en buss med en kvinnlig guide som talar en alldeles utmärkt engelska. Färden går in mot Odesas centrum och hon berättar ytterst livligt och synnerligen detaljerat om stadens historia och de gator och byggnader som vi passerar. Vi parkerar vid statyn av Katarina den stora, hon som grundade staden 1794, och vandrar sedan över Sabanejevbron till den byggnad som brukar kallas Shahpalatset. Mohammad Ali Shah Qajar (1872-1925), den iranske shahen, bodde här under sin exil 1909-1911. Sedan går vi över Svärmorsbron, där nygifta brukar sätta upp hänglås som en symbol för beständig kärlek. Bron fick sitt namn därför att en statstjänstemans svärmor bodde på andra sidan ravinen. Han älskade hennes pannkakor och ville gärna och snabbt komma över till henne. På andra sidan bron ligger Vorontsovpalatset som en av Odesa guvernören Michail Vorontsov lät bygga med hjälp av den italienske arkitekten Boffo.

Guiden berättar. Margaret Holmberg och Kerstin Torgeby lyssnar uppmärksamt.

Sedan vandrar vi längs Primorskijboulevarderna, Odesas verkliga paradgata. Vi beundrar Potemkintrappan, också den ritad av Boffo, och utsikten mot hamnen och Svarta havet. Trappan ser uppifrån ut att vara smalare längst ner, men det är en synvilla. Den är bredare nertill. Riktigt berömd blev den tack vare en scen Eisensteins stumfilm *Pansarkryssaren Potemkin* från 1925. Guiden berättar att man kanske skall riva hotellet därute trots att det inte är så gammalt. Man kan hålla med om att det knappast är till sin fördel, när det skymmer ett stort stycke av havet. Eftersom det ofta blåser i Odesa, kan det inte heller vara särskilt inbjudande att bo där.

Vi flanerar sedan vidare längs boulevarderna med sina många kastanjer och plataner. Förbi det berömda hotellet Londonskaja mot Pusjkinstatyn. Den ryske nationalskalden vistades här i sin förvisning under 13 månader (1823-1824), skrev delar av sitt versepos *Eugen Onegin* och kurtiserade åtskilliga kvinnor, bland annat guvernör Vorontsovs hustru. I Pusjkins närhet finns den kanon (ry: pusjka) som togs från ett förlist krigsfartyg under Krimkriget.

Vi svänger sedan upp mot Odesas verkliga stolthet, operan, som byggnadsmässigt är en av världens förnämsta och gärna låter sig nämnas vid sidan av La Scala och Metropolitan. Den första byggnaden var klar 1810 men brann ner 1873. Den nya uppfördes i wienerbarock och invigdes 1887. Själva konsertsalen är i fransk rokoko och fasaden i italiensk barock.

På tillbakavägen åker vi förbi det judiska centret. Odesa hade en gång en mycket stor judisk befolkning. 1897 beräknas 37 % av stadens invånare ha varit judar. Men de utsattes många gånger, även före andra världskriget judeutrotning för förföljelser (pogromer). Idag bor här cirka 10 000.

Vi avslutar dagen med en utsökt ukrainsk middag på en restaurang på Deribasovgatan, där vi får lyssna till en grupp som på ett elegant sätt framför ukrainsk folkmusik.

Odesa byggdes av olika nationaliteter som var och en hade sin egen stadsdel, slaver, italienare, greker, tyskar, fransmän och judar. Därför finns det många centra. Alexandr Pusjkin skrev i *Eugen Onegin* att det gyllene italienska språket ljuder på den glada gatan. Den som en gång hette den italienska men nu är Pusjkingatan. Odesa har lyckats behållit sin europeiska stil.

Lördagen den 27 april

Vi övernattar på ett centralt beläget hotell vid Preobrazjenskijgatan. Efter frukost, Innan vi på lördagen tar bussen mot Gammalsvenskby, hinner vi med en liten promenad och besöker bland annat den återuppförda Preobrazjenskijkatedralen. Katedralen som invigdes 1808 förstördes 1936, under kommunisttiden. Den började återuppbyggas 1999 och invigdes i olika etapper från 2001 till 2010. Det är en imponerande skapelse. En vänlig vaktmästare tar oss med runt, ger var och en av oss en liten pappersikon med Fader vår på baksidan och vill också att vi skall se Uspenskijkatedralen, där den undergörande ikonen, Theotokos Kasperovskaja (ry: Касперовская икона Божией Матери) finns. Den sägs ha räddat Odesa under den flottbelägring (1854-1855) man där var utsatt för vid tiden för Krimkriget. När vi är där pågår bön i inför ikonen. En av präster säger strängt åt mig att inte göra korstecken på romersk-katolskt vis utan på ortodox från höger till vänster.

Efter ivrigt sökande efter en restaurang där vi kan inta lunch, hittar vi så småningom en strax utanför Mikolajiv. Där får vi i flygande fläng vår mat, som jag beställt lika till alla, kanske inte till riktigt allas belåtenhet.

Strax efter sex kommer vi fram till byn och fördelar oss på värdfamiljerna. Vårdarna möter oss utanför porten. Även Anna Annas som är tård av sin sjukdom kommer ut för att ta emot sina gäster Sofia Hoas, Lars Thomsson och Christina Knutas. Hos Tormoz bor Mari och Olle Åberg, Ulla Johansson och Viveka Heuman, hos Maria Norberg Gunhild, Erling och Göran Herman, hos Valentina Herman Börje och Kalle, hos Lilija Malmas Ing-Marie Havklint och Gunilla Jonhammar, hos Anna Busch Sylve och Linnéa Jakobsson, hos Lilija Utas Margareta Homberg och Kerstin Torgeby. Tag Brolin med chauffören hos Viktor Norberg och jag själv hos Lilija Malmas.

Sedan får vi alla sätta oss vid dukade bord. Själv hinner jag tillsammans med Tage Brolin sedan med ett kort besök hos den tidigare borgmästaren Ljubov Jermolajeva, som visar upp några av sina senaste ikoner och en del andra tavlor som hon gjort.

Söndagen den 28 april

Vid en morgontidig promenad längs Dniprostranden stiftar jag bekantskap med några av mina sedan tidigare välbekanta vårblommor och njuter av den utsikt över vattenreservoaren som jag aldrig kan se mig riktigt mätt på. En och annan har redan fört ut sin ko i vall och några morgonpigga ungdomar fiskar i floden.

Utsikt över Dnipro

Potatisen på Romans och Lilijas fält har dock svårt att bryta igenom jordtäcknet. Kanske har det varit för kallt om nätterna, även om värmen nu börjar komma på allvar. Förmodligen

kommer den idag att stiga upp mot trettio grader. I byn grävs det för gas. Man får hoppas att det inte händer som i en annan by att själv anläggningsarbetet klaras av men att ingen gas kommer i ledningarna. Hur som helst kvarstår vatteneländet och för närvarande är en del korruptionsundersökningarna i full gång, eftersom man misstänker att det inte gått alldeles rätt till i arbetet på att få en rimlig vattenförsörjning till stånd. Men allt sker mot den mörka bakgrund som fortfarande präglar det ukrainska samhället med politiker som ser sitt uppdrag som en möjlighet att sko sig.

Malmas trotjänare sedan 15 år, schäferhunden Bax, är död, så man funderar på att skaffa sig en ny gårdvar. Lille Jackie, som står bunden bakom hus klarat inte av den grannliga bevakningsuppgiften. Det enda han förmår är att skälla litet grand. När man kommer fram till honom, visar han bara sin kelsjuka.

Klockan 10 deltar vi i gudstjänsten i Tyska kyrkan, där barnkören, de svenska kvinnorna och en par läkare från Göteborg sjunger. Jag predikar som vanligt på en blandning av ryska, tyska och svenska. Sin vana trogen deltar Elsa Kozenko i predikan och med diktläsning. Hon behåller, trots sin ålder och sina krämpor, sin okuvliga energi. Hennes vilja tycks kunna besegra allt.

Systrarna Elsa och Emma i gudstjänsten

Sven Bjerlestam som fyller år idag hyllades både länge och väl med gåvor och deklamation av Nina Klimenko. Efter gudstjänsten bjuder han på en måltid i ett av rummen i kyrkan, där det

blir mera sång av både yngre och äldre förmågor. Det märks att de yngre tar över mer och mer. Äntligen tycks den lika naturliga som efterlängttade generationsväxlingen ha tagit fart. De äldre blir färre och färre men många yngre håller på att lära sig svenska och de behärskar sina fäders modersmål bättre och bättre.

Några av oss vandrar hemåt i värmen längs den väg som går närmast floden och efter lunch är det dags att bege sig till den gamla svenska kyrkan, där vi lika traditionsenligt firar nattvard. Bland de gamla ärr det bara Maria Norberg, Elsa Kozenko, Lidija Utas och Emma Utas som har mött upp. Maria Malmas som varit med på förmiddagen har avstått liksom Milita Prasolova som sällan lämnar åldringsinternatet och Anna Annas som inte orkar på grund av sjukdom.

Ett av Lidija Utas många ansikten

Efter gudstjänster går vi till gravgården, där Viktor Norberg hjälper oss att finna de gravar vi önskar se. Viktor verkar piggare än i fjol och han liksom sonen Valdemar assisterar oss på olika sätt under resan.

På kvällen är några av oss inbjudna till en grillfest hos den tidigare borgmästaren Jermolenko. Han vill gärna tala med oss om de oriktiga beskyllningar han anser sig ha blivit utsatt för, inte minst genom en artikel i Piteå tidning från maj förra året, som hans motståndare i byn har spridit. I ett tal på första maj i samband med byns 230-årsjubileum hade jag väddjat till den nya borgmästaren Natasja Vysotska att inte bli en ny signora Corleone. Det hade i tidningen tolkats som om jag sagt att hon inte skulle bli som sin företrädare. Kanske lyckas vi reda ut den missämja som detta har åstadkommit.

Måndagen den 29 april

På förmiddagen samlas vi vid åldringsinternatet för ett samtal med Milita Prasolova och Lidija Utas. De berättar som vanligt episoder ut sitt många gånger dramatiska liv. Milita, som låg och sov när vi kom, tar snart över kommandot och tröttheten försvinner med publiken intresse.

Då och då interfolieras Militas berättelse av en härfågel som trestavigt ropar sitt dova opp-opp-opp. Viveka Heuman, som är en entusiastisk fågelskådare, välutrustad med kikare, gör oss uppmärksamma på fågelns närvaro.

Lidija sjunger några av de tyska soldatvisor som hon lärde sig under den tyska ockupationen. Hon minns dem fortfarande och det glädde särskilt Svenskt Visarkiv som i oktober besökte byn och spelade in flera av byborna. Lidija bodde en längre tid i Komi och kom hem till byn först på femtiotalet. Det innebär att hon lärde sig det språk, ett ural-altaiskt, som talas i det området. Nu ger hon oss för första gången ett prov på det.

Milita har en viss förkärlek för att dominera samtalet, så när Lidija talar om att hon fött fyra barn, klämmer Milita i: "Jag har fött fem!" På sitt mera stillsamma sätt ger Lidija igen med sitt minspel och med sina lågmälda men dräpande kommentarer.

Efter lunch träffas vi i svenskrummet på skolan där läraren Larisa Belej berättar om svenskundervisningen. Hon har två grupper varje vecka och deltagarna gör stora framsteg.

Efter skolan går huvudgruppen till dagis medan Sofia Hoas, Lars Thomsson och jag vandrar över till Schlangendorf för ett besök hos Maria Malmas. Hon har också Anna Martis och sin granne hos sig. Maria är ganska återställd efter sin stroke men använder rullator. Hon bjuder oss på kaffe i sitt sommarkök och berättar om sin familj.

Maria Malmas

Anna Martis

På kvällen är hela gruppen inbjuden till Sven Bjerlestam i Kachovka på stort födelsedagskalas. På vägen dit tar vi med Anna Martis som bor i Beryslav . Vi åker därför den gamla vägen och genom staden med dess förskräckligt dåliga gator, ett märkligt äventyr litet utöver det vanliga, som vi dock kommer helskinnade ut ur.

Sven trakterar oss med en fullständigt överdådig måltid, där rätter följer på rätter. Förutom vi är ett stort antal av Svens ukrainska vänner där. En av dem underhåller med dragspelsmusik och några flickor sjunger och en av dem bjuder på violinmusik. Jag hamnar mellan en av funktionärerna i Partija Regionov, president Janukovytyj parti, och läkaren Aleksandr Zabluda som frankt deklarerar att de som tillhör det partiet är banditer. Många tal hålls och när det är som bäst slutar ljuset att fungera, inte helt ovanligt i Kachovka liksom på så många andra ställen i Ukraina. Kockan närmar sig midnatt, när vi är tillbaka i byn

Skicklig violinist

Tisdagen den 30 april

På morgonen hälsar jag på hos familjen Viktor Buskas. Jag har hälsningar och brev från hans vänfamiljer i Värmland. De vill bland annat få reda på om Viktor har skaffat kylskåp och höns, vilket han verkligen har gjort. Men de vill också betona att han måste låta sin hustru läsa svenska och få tillfälle att tillsammans med skolan resa till Sverige. Viktor, hustrun och de tre barnen verkar vara i god kondition. Men besöket blir litet kortare än jag tänkt mig, därför att gruppen väntar.

Tre femtedelar av familjen Buskas

Dagens utflykt går till Kachovka med den numera på resorna obligatoriska marknaden och lunchen på restaurangen nära Dnipro, där soljanka med öl och pampusjki (vitlöksbröd) står på menyn.

Sedan kör vi mot steppreservatet Askania Nova längs bevattningskanalerna i strålände solsken. Efter en liten omväg når vi till slut fram. Vi är väntade och tas med på en liten promenad, där våra guider berättar om grundaren Friedrich Falz-Fein och hans skapelse. Vi tittar på litet fåglar och andra djur, innan vi ger oss ut på en veritabel safari. På enorma ytor vandrar åsnor, kameler, zebror, bufflar och bisonoxar tillsammans med antiloper och Przewalskihästar. Jämfört med europeiska djurparker med oftast hoptränga vilda djur, har de olika arterna här vidsträcka områden att ströva på.

Vi stannar och bekantar oss med de korsmärkta åsnorna, som tycker om att bli uppmärksammade. Kamelen Matilda med sina fyrtiofem år låter sig visserligen klappas men hon utstrålar en värdighet och en stolthet som visar att hon i jämförelse med oss håller en högre klass, trots att hennes päls kanske har sett sina bästa dagar. Det finns hos henne en inre resning som kompenserar släktets alldeles oformliga apparition.

Matilda håller huvudet högt

En hjord med bisonoxar låter sig betraktas på ganska nära håll. Vi liksom de är noga med avståndet. En av dessa tusenkilosdjur har alldeles nyss fått en pytteliten unge som ligger nästan orörlig i steppgräset. Då och då kan man ändå se att den rör sig litet.

Przewalskihästarna, de domesticerade hästarnas ursprung, visar också upp ett gracilt litet föl som hela tiden följer sin mor. Det har hunnit bra mycket längre än sin bisonkollega. Benen bär utan några som helst svårigheter.

Mamma med föl

Viktor Norberg har avstått från steppfärden för att istället samtala med en av sina militärkamrater från rekryttjänstgöringen i ett etappförband utanför Moskva. Han vill gärna

att några av oss för en stund delar den glädje han känner över det oväntade mötet. Det blir ett litet glas öl.

Viktor och hans militärkamrat

När vi strax efter det vi påbörjat hemfärden gör ett uppehåll för att köpa glass, blir Börje och jag inbjudna till ett sällskap som är i färd med att inta en måltid. Det är ett blandat armeniskt, ukrainskt och franskt sällskap. De armeniska ukrainarna har besök av bekanta från Nancy. Vi bjuds på svan och vodka som tillsammans med glass är en något exotisk kombination.

Hemfärden tar en bra stund, eftersom vi skall köra tillbaka John Börje Telin till Kachovka. John Börje arrenderar jord i byn och pendlar mellan Anderslöv och Zmijivka. Rätt trötta kommer vi tillbaka till Zmijivka vid niotiden.

Onsdagen den 1 maj

Det är åter dags för utfärd. Målet är Bizjukovskijkloster i Tjervonyj Majak några mil norr om byn. Vi vandrar runt bland ruinerna av det som en gång var ett av Rysslands stora kloster, grundat ungefär samtidigt med att svenskarna kom till trakten. Man kan ana den prakt som en gång utmärkte detta centrum. Munkarna som kommit tillbaka har för närvarande flyttat sin gudstjänstlokal från den fungerande kyrkan till en lokal i den så kallade hotellbyggnaden.

Utsikten över Dnipro är bedårande, men den får inte Lenin, som fortfarande står staty Majak, beskåda, eftersom han vänder ryggen mot floden. Det tillsammans med den krossade näsan kan vara ett lämpligt straff för allt det elände han ställt till med här. Kanske når en gång restaurationens vindar med full kraft också dessa ruiner och förvandlar dem till tempel sjudande av liv. Tills vidare står de som ett monument över mänskligt övermod.

Vi beser också grottorna något söder om Majak. Här bodde en gång munkar och för ett tiotal år sedan restaurerades grottorna, som tråkigt nog åter ha lämnats åt förfallet. Lars Thomsson passar på att ta sitt ett dopp i det kalla vattnet för att svalka sig i värmen.

Några av oss, Sofia Hoas, Lars Thomsson och jag, lämnar nu gruppen för att tillsammans med Sasja Gvozdik åka till Nova Kostyrka och ett nytt försök att hitta platsen där Nysvenskby låg och som vi förra året tyckte oss ha kommit på spåren. Vår första anhalt blir den affär där den kvinna av släkten Utas, som vi träffade förra året, arbetar. Hon minns oss mycket väl från vårt tidigare besök och bjuder oss liksom sist på något kallt att dricka i värmen. Glassen är naturligt nog slut. Efter ett långt samtal åker vi vidare mot den kyrkogård vi lärde känna i fjol och där det finns åtskilliga gravar med svenska namn. Vi träffar en del personer och av dem får vi tips om en äldre kvinna som måste ha egna minnen från Nysvenskby. Det höjer våra förväntningar åtskilligt.

Och mycket riktigt den nittiotreåriga kvinna som vi hämtar upp sätter sig i bilen och visar oss lika självklart som bestämt till en sänka strax utanför Nova Kostyrka. "Här låg det åtta hus", säger hon. "Och här fanns det en skola". Med beslutsamma steg går kvinnan ut i gräset. Det stämmer ganska väl med de uppgifter som Anna Annas lämnat till Sofia och Lars. "Jag behöver ingen väg", är hennes resoluta kommentar, när vi undrar om hon klarar av att följa med oss. Hon berättar också om att det fanns en djup brunn och med siktet mot kyrkogården i fjärran sätter hon av ut på det sådda fältet. Ingenting verkar kunna hindra henne. Men hon hittar ingen brunn och till slut måste vi, nästan med tvång, få henne att vända om.

På ett närliggande jordbruk frågar vi om brunnen och en man kan tala om för oss att det funnits flera brunnar, en som fortfarande fungerar. Den ligger emellertid alltför långt bort. Men det har funnits brunnar på närmare håll. När skörden är bärgad skall det gå att se spår av dem. Sasja lovar att i höst åka dit för att försöka ta reda på var den brunn som Nysvenskby hade kunde ha varit belägen.

Så lämnar vi denna verkliga krutgumma vid hennes hem och tackar för de bästa upplysningar om Nysvenskby som vi hittills har fått. Hon återvänder till sitt hus, där hon förmodligen utan problem bor ensam. På något sätt känns det som om vi verkligen hittat den rätta platsen. Men det återsår förstås att kolla det mot äldre kartor som bör finnas på något regionalt arkiv.

Efter lunch firar jag nattvard med Milita Prasolova och Lidija Utas på åldringsinternatet. På kvällen har vi vår avslutningsfest på den tidigare borgmästaren Jermolenkos bar intill Kommunhuset. Byns nuvarande borgmästare dyker upp, trots att hon kanske inte är bästa vän med sin föregångare. Jag passar på att fråga henne om hon möjligen skulle kunna få fram äldre kartor på Nysvenskby. Hon lovar att försöka.

Natasja ser litet sorgsen ut över den senaste utvecklingen. Hon konstaterar att byn är delad. Somliga stöder henne, somliga är emot, så som det alltid har varit i relation till borgmästarna. Kanske orkar hon inte fullfölja sitt uppdrag. Det är tråkigt att inte byns krafter kan enas. Det skulle mer än väl behövas för framtiden.

De äldre och yngre bland svenskarna i byn underhåller med sång. Nina Klimenko läser en av sina dikter och tal hålls. Lars Thomsson berättar om det demokratiprojekt som Region Gotland håller på att initiera. Med tanke på stridigheterna i byn måste detta vara ytterst välkommet, även om det kommer att ta tid att plantera det. Viveka Heuman hyllar entusiastiskt livet i byn, och Sylve Jacobsson fortsätter med ett bejublat tal till kvinnan.

Skolans gymnastiklärare och byns kulturpersonlighet framför andra, Mikola Kuryvtjak, visar ett synnerligen välgjort och mycket uppskattat bildspel från sin resa med ungdomar till Sverige och Gotland.

När mörkret börjar falla, går vi sakta ner mot Dnipro, där en liten vårbrasa har tänts, en tradition som vi introducerade på Valborgsmässafton förra året. Liksom då håller Svenskbyföreningens ordförande Sofia Hoas ett entusiastiskt och välformulerat tal till våren och de urgamla förbindelserna mellan Ukraina och Sverige.

Sofia talar och Larisa tolkar

Till slut läser Sofia den dikt som Nina Klimeko gett oss del av:

Låt oss skåla för vänskapen och solidariteten
för att vi är starka
förmågan att räcka ut en hand är nödvändigt
för att vi tillsammans skall bli starka

för att vår trofasthet är så stor

för att det är svårt att vara utan varandra
för känslan som är som en hel flod
för vänskapen vår är det nu dags att höja ett glas.

Min skål för Er mina vänner
för Er generositet dricker jag idag
om Ni så bara varit tillsammans med mig
ett ögonblick
eller en timme
så har Ni förlängt mitt liv.

är mig så kära
så underbart att Ni finns till
jag önskar Er fullständig hälsa
och ett liv tills Ni är hundra år.

Så låt oss dricka vänskapens skål.

En improviserad kör sjunger och det hela avslutas med ett magnifikt fyrverkeri som för några sekunder låter oss ana de kulisser som Potemkin kanske aldrig satte upp i vår omedelbara närhet men som ändå har blivit berömda.

Efteråt återvänder vi till baren och Mikola Kuryvtjak visar några av oss ett stort antal bilder på kulturellt intressanta platser i omgivningen men också från andra utfärder med

skolungdomar och festivaler av olika slag i byn och de områden i Västukraina och Polen från vilka han ursprungligen kommer. Han har otvivelaktigt material för en större bok, om han skulle vilja ge ut en kulturguide för byn och det landskap i vilket den ligger.

Torsdagen den 2 maj

Tidigt på morgonen ger vi oss iväg mot Odesa dit vi når vid tolvtiden. Vi hinner med att äta lunch på en restaurang, innan vi beger oss till flygplatsen för incheckning.

Gruppen vid Odesas flygplats

Den här gången avslöper flygfärden utan intermezzon och vi kan ta ett hastigt avsked av varandra vid bagageutlämningen på Arlanda, innan vi skiljs åt olika håll efter en på olika sätt innehållsrik resa.

Karl-Erik Tysk